

УДК 338.48 (477)

ЮХНОВСЬКА Ю.О.^{1*}, КУРЕДА Н.М.², ПРОЧАН А.О.³

1* д.е.н., доцент, завідувач каф. «Менеджменту та туризму», КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія», e-mail: yuhnovskaj@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1643-0825

2 к.е.н., доцент, доцент каф. «Менеджменту та туризму», КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія», e-mail: 1278kn@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3993-0948

3 к.е.н., доцент, доцент каф. «Менеджменту та туризму», КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія», e-mail: anna_prochan@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-5059-0382

ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: ГЕНЕЗИС, ПРОБЛЕМИ ТА ЗАВДАННЯ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ

Мета. Дослідити зміни у розвитку лікувально-оздоровчого туризму України та їх відображення у планах його розвитку. **Методика.** Для досліджень використані метод вивчення та узагальнення відомостей, загальна теорія систем і системний аналіз. **Результати.** У статті досліджується еволюція механізму планування розвитком лікувально-оздоровчого туризму в Україні з врахуванням особливостей його зародження, формування та функціонування у ринкових умовах господарювання. Автори статті аналізують у часовій хронології сутність концептуальних підходів, проблем та завдань розвитку лікувально-оздоровчого туризму, які були закладені у зміст державних і регіональних (територіальних громад) планів розвитку туризму та курортів. Обґрунтована позиція авторів щодо методичного вдосконалення змісту цих планів та їх взаємозв'язку. **Наукова новизна.** Запропоновано етапи виконання стратегій розвитку лікувально-оздоровчого туризму, курортів (курортних дестинацій) в областях України закінчення яких повинні супроводжуватись аналітичними висновками щодо відповідності фактично досягнутих і планових показників, чинників впливу на результати, висновків щодо їх ефективності. **Практична значимість.** Врахування виявлених методичних недоліків в дослідженні планування розвитку лікувально-оздоровчого туризму на державному рівні та у територіальних громадах дозволить отримати сумарний (синергетичний) ефект.

Ключові слова. Лікувально-оздоровчий туризм, ресурси, методологія планування, плани розвитку туризму та курортів, стратегія

Постановка проблеми

У структурі сучасного туризму України сформувався такий його вид як лікувально-оздоровчий туризм, який обслуговується цільовим його сегментом – санаторно-курортними закладами та туристичною інфраструктурою – закладами харчування, гостинності та розваг, транспортними підприємствами, туристичними організаціями – туроператорами, турагенствами, рекламними фірмами та іншими. Усі вони функціонують, як суб'єкти ринкового господарювання, і притаманними їм комплексами відповідних ресурсів, економічних інтересів, співпрацюючи і конкуруючи між собою за відповідну частину платоспроможного попиту споживачів лікувально-оздоровчих послуг. У таких умовах прогнозування та планування діяльності учасників ринку лікувально-оздоровчого туризму є безумовним чинником

зниження або уникнення ступеню впливу ризиків кон'юнктури ринкової діяльності та досягнення бажаних результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Тематика планування розвитком лікувально-оздоровчого туризму в Україні досліджується деякими науковцями узагальнено в системі проблем та завдань розвитку туризму в цілому (практика стратегічного планування в туризмі – Трохимець О.І., Шелеметьєва Т.В., методологічні підходи щодо цільових програм розвитку туристичної галузі – Хаустова В. Є., Горбатова Є. Ф., оцінка якості стратегічного розвитку туристичної галузі регіонів – Головка Л.С., Юхновська Ю.О., методологічні аспекти стратегічного планування розвитку територіальних громад – Р. Хірівський, І. Бернацька, О.Брух,

Х.Мітюшкіна), у працях інших вчених аналізуються регіональна політика щодо розвитку санаторно-курортної сфери (Галаченко О.О.), особливості державного регулювання курортно-рекреаційної сфери (Гуменюк В.В.). З 90-х років минулого сторіччя в Україні формується певна практика планування розвитку туризму та курортів, однак вона потребує подальшого як наукового, так і методичного аналізу, осмислення відповідності цього процесу потребам ринку лікувально-оздоровчого туризму, передбачення змін на ньому і тим самим забезпечення ефективного управління ним.

Формулювання цілей статті

Метою статті є визначення проблем та завдань щодо лікувально-оздоровчого туризму і, зокрема, до курортної сфери та концептуального підходу щодо перспектив розвитку санаторно-курортного комплексу країни.

Виклад основного матеріалу

В Україні санаторно-курортна справа є одним з найдавніших видів рекреації. Перші лікувально-оздоровчі заклади в Україні, які почали функціонувати, використовуючи мінеральну воду для лікування, виникли у Шкло (1576), Саках (1799), Трускавці (1827), Одесі (1829), БерМінВодах (1862), Моршині (1877); лікувальні властивості грязей – на узбережжі Куяльницького лиману (1833), поблизу Голої Пристані (Гопри) (1895). В цей час запроваджуються у практику нові лікувально-оздоровчі технології вчених. Наприклад, у 1848 році в Одесі засновники водолікування в Україні – батько і син М.М. і Л.М. Шорштейнів відкрили перший гідропатичний заклад в Україні із застосуванням як холодної, так і підігрітої води, що на той час було революційним нововведенням у водолікуванні. Початківцем морського водолікування (таласотерапії) в Україні був А. В. Лінк, який першим звернув увагу лікарів і громадськості на цілющі властивості морських купань. За його пропозицією в Одесі було відкрито «заклад підігрітих морських ванн», де протягом року здійснювалось успішне лікування хворих на різні захворювання.

Значний вклад у дослідження лікувальних властивостей природних чинників, механізмів їх впливу на людський організм, тобто у розвитку курортології як науки, належить товариствам, заснованим на громадських

засадах в кінці XIX та в першій половині XX століть. Так, у 1876 році за ініціативи лікаря Й. Й. Мочутковського в Одесі було створено Одеське бальнеологічне товариство, завданням якого було дослідження природних лікувальних засобів, розташованих в Одесі та її околицях: лиманів, їх грязей, морської води тощо, а у 1892 році було відкрито лиманнолікувальної установу на Куяльницькому лимані. З XIX ст. формуються кліматичні курорти Південного узбережжя Криму, бальнеологічні курорти Передкарпаття та Закарпаття, Поділля, Полтавщини, грязьові курорти Криму та Одещини, що пропонували лікувально-оздоровчі послуги на благодійних чи комерційних засадах. У 1884-1887 роках Й. Й. Мочутковський та інші члени Товариства розглядали питання про лікування виноградом в Одесі, і це місто було визнано «виноградною станцією». У 1909 року доктор медицини Й-Б. М. Гарлинський на базі однієї з водолікарень у м. Києві заснував перший в Україні Інститут фізичних методів лікування, який з 1918 року став Центральною фізіотерапевтичною водолікувальною [1].

До 1917 в Україні працював лише 21 приватний санаторій, які здебільшого розташовувалися на березі Чорного моря та у лісових місцевостях. Досить розповсюджене було лікування та відпочинок у дачних місцевостях та приватних пансіонатах. У 1919 році з організації санаторно-курортного управління в структурі Наркомздоров'я розпочався активний розвиток курортної справи. Наркомздоров'я було доручено включити курортну допомогу у загальний план лікувально-профілактичних заходів системи державної медицини та активно використовувати кошти соціального страхування. У 1923 році в Одесі проходила перша Всеукраїнська нарада курортологів, вчених і практиків, яка визначила курортну політику. Зі створенням наукового центру (з 1924 року) для вивчення курортної справи і розроблення наукових клінічних питань було започатковано діяльність 1-ої артрологічної клініки на основі Куяльницького родовища та Бальнеологічний музей. У 1926 році була створена наступна складова майбутнього наукового інституту – терапевтична клініка та біохімічна лабораторія. У 1927 році була організована нервова клініка за наказом Наркомздоров'я УРСР від 05.11.1927 № 8 створено Бальнео-фізіотерапевтичний інститут в Одесі. Протягом 1928-1929 років було відкрито Бальнео-фізіо-терапевтичне відділення на Лермонтовському курорті та

організовані фізико-хімічна, гідробіологічна, мікробіологічна лабораторії інституту. Таким чином, у 1930 році оформився інститут, здатний комплексно розробляти складні питання курортної практики і надавати наукове обґрунтування для подальшого успішного розвитку курортної справи в країні [2].

Розвиток пропозицій лікувально-оздоровчих послуг в Україні починає формувати відповідний попит громадян. Так, станом на 1932 рік в оздоровництвах країни відпочивало біля одного мільйона чотирьохсот тисяч громадян [3]. З 60-років ХХ століття паралельно з розбудовою курортів розвивалась та вдосконалювалась медична служба оздоровниць. Було визначено провідний профіль кожного курорту, введено спеціалізацію санаторних відділень, що дало змогу цілеспрямовано і раціонально використовувати місцеві курортні ресурси. А у 70-80-х роках формується потужна, науково-обґрунтована інтелектуальна та матеріальна лікувально-діагностична база санаторно-курортних закладів.

До 70 років ХХ сторіччя відбувається націоналізація санаторіїв і приватних пансіонатів і розпочинається розбудова мережі санаторно-курортних закладів центральної, республіканської та територіальної рад профспілок, деяких відомств, організацій, підприємств. Але більшість санаторіїв все ж знаходилась у державній власності (у 1961 з 2 077 санаторіїв лише 406 було у віданні профспілок).

Приведені факти свідчать про накопичену практику щодо наукового обґрунтування та організації санаторно-курортної сфери в Україні. Система санаторно-курортних закладів розвивалась в межах державної системи охорони здоров'я, її послуги були соціально орієнтованими і достатньо дешевими для громадян (за рахунок фонду соціального страхування та інших джерел фінансування). Разом з цим ефективність функціонування санаторно-курортного сектору України стикається з проблемами фізичного зношення та морального старіння його матеріально-технічної бази, зниження пропускної спроможності, навіть при високій кваліфікації персоналу і удосконаленні методик профілактики та лікування, робила санаторно-курортні заклади менш конкурентоспроможними як з точки зору фінансування діяльності, так і з позицій модернізації. Обмеженість пропозицій лікувально-оздоровчих послуг вітчизняними

санаторно-курортними закладами призводить до зростання кількості неорганізованих відпочивальників на курортах, що по суті відображало тенденцію розвитку масового туризму в країні у 60-80-ті роки ХХ ст.) Цей процес сприяв ринку пропозиції (в значній мірі тіньового) послуг розміщення на основі приватного житла.

Розвиток вітчизняного ринку лікувально-оздоровчого туризму супроводжується формуванням відповідних управлінських інституцій. На державному рівні виконавчі органи влади – Міністерства: охорони здоров'я (у відомстві якого здійснюють діяльність санаторно-курортні заклади), а інші Міністерства з обов'язками управління сферою туризму постійно змінювались (2006-2010 р. - Міністерство культури і туризму з Державною службою туризму та курортів; 2011-2015 р. Міністерство інфраструктури з Державним агентством України з туризму та курортів; з 2016 р. - Міністерство економічного розвитку і торгівлі України з Департаментом туризму та курортів; з 2019 р. - Міністерство культури та інформаційної політики Кабінетом Міністрів було затверджено Положення про Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТ), діяльність якого спрямовувалась і яке реалізовувало державну політику у сфері туризму та курортів (крім здійснення державного нагляду (контролю) у сфері туризму та курортів), з 2021 року подальша координація діяльності Державного агентства розвитку туризму України здійснюється Міністром інфраструктури.

У 2000 року прийнято Закон України «Про курорти», який визначив правові, організаційні та соціальні засади курортної галузі України, а саме:

До повноважень органів, що здійснюють управління у сфері діяльності курортів згідно із Законом України «Про курорти» (2000 р.) віднесено [10]:

- Кабінету Міністрів України у сфері діяльності курортів належать: реалізація державної політики у сфері діяльності курортів; забезпечення розроблення і виконання державних програм та прогнозів розвитку курортів; встановлення норм і правил користування природними лікувальними ресурсами; затвердження режиму округів і зон санітарної (гірничо-санітарної) охорони курортів державного значення; проведення державної експертизи державних програм розвитку курортів і генеральних планів курортів, що мають державне значення, та їх

затвердження; затвердження типового положення про санаторно-курортний заклад;

- центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері курортів належать: реалізація державної політики у сфері діяльності курортів; розроблення проектів загальнодержавних програм і прогнозів розвитку курортів; координація діяльності курортних закладів (незалежно від форм власності), пов'язаної з використанням лікувальних ресурсів, а також діяльності підприємств, установ та організацій, які обслуговують курорти; організація наукових досліджень з метою розширення курортного потенціалу держави та підвищення ефективності його використання; здійснення контролю за додержанням державних норм у сфері санаторно-курортного лікування та відпочинку; ведення Державного кадастру природних територій курортів України. Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади беруть участь у формуванні та реалізації державної політики України у сфері діяльності курортів в межах своєї компетенції, визначеної законами;

- обласних, Київської та міських державних адміністрацій у сфері діяльності курортів відповідно належать: реалізація загальнодержавних і місцевих програм освоєння земель оздоровчого та рекреаційного призначення, генеральних планів (програм) розвитку курортів; здійснення контролю за раціональним використанням і охороною природних лікувальних ресурсів, природних територій курортів; затвердження режиму округів і зон санітарної охорони курортів місцевого значення;

- органів місцевого самоврядування у сфері діяльності курортів належать: затвердження місцевих програм розвитку мінерально-сировинної бази, раціонального використання та охорони природних лікувальних ресурсів; управління курортами місцевого значення відповідно до закону; здійснення контролю за використанням природних лікувальних ресурсів; внесення до відповідних органів виконавчої влади клопотань про оголошення природних територій курортними; оголошення природних територій курортними територіями місцевого значення.

Ці функції базуються на положеннях Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні (діючий до нині з 1997 року). [8] і підкріплюються методичними рекомендаціями Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України щодо формування регіональних стратегій розвитку

(2002 р.) [9], Міністерства розвитку громад та територій України щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад (2021 р.) [13]. Ці рекомендації є важливим методичним чинником у розвитку плануванні лікувально-оздоровчого туризму на території громад, оскільки він є частиною їх економіки.

Названі управлінські інституції у межах своїх компетенцій здійснюють функції прогнозування та планування розвитку туризму та курортів в Україні. Так, у 2003 році розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалено Концепцію розвитку санаторно-курортної галузі, в якій визначено [14]:

- основні проблеми розвитку санаторно-курортної галузі - відсутність досконалого економічного механізму її діяльності; незабезпеченням комплексного розвитку курортних територій; зношеністю основних фондів; практичною відсутністю інвестицій; неефективним маркетингом; низьким рівнем менеджменту; неналежним обслуговуванням у санаторно-курортних закладах;

- стратегічну мету та завдання державної політики у сфері діяльності курортів - створення умов для поліпшення стану здоров'я, продовження тривалості життя та періоду активного довголіття населення, впровадження здорового способу життя шляхом формування та розвитку ефективного, прибуткового та конкурентоспроможного на світовому ринку курортного комплексу.

Згідно із розпорядженням реформування санаторно-курортної галузі повинне базуватися, з одного боку, на удосконаленні фінансово-економічних механізмів відтворення курортно-рекреаційного потенціалу, створенні доступного та ефективного ринку санаторно-курортних та оздоровчих послуг для максимального задоволення потреб населення, з іншого - на проведенні роздержавлення та приватизації санаторно-курортних закладів, заохочення конкуренції та оптимізації управління цими закладами.

Розпорядження Кабінету Міністрів України (2008 р.) було схвалено «Стратегії розвитку туризму і курортів» (втратила чинність у 2017 р.), яку доручили розробляти Міністерству охорони здоров'я України разом з іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади [15].

У даній Стратегії було зазначено, що сфера туризму і курортів на державному рівні не відіграє значної ролі у повноцінному

виконанні економічних, соціальних і гуманітарних функцій, збереженні навколишнього природного середовища та культурної спадщини, наповненні бюджетів усіх рівнів, створенні нових робочих місць, збільшенні питомої ваги сфери послуг у структурі внутрішнього валового продукту. Для підвищення конкурентоспроможності сфери туризму і курортів необхідно посилити роль держави у цій сфері з одночасним формуванням ефективної моделі співпраці держави, бізнесу та суспільства. Якщо проаналізувати перелік та зміст завдань, то стосовно їх адресності до суб'єктів вітчизняного ринку лікувально-оздоровчого туризму можна виділити:

- по-перше, завдання макро- та мезорівнів управління, наприклад, щодо визначення законодавчих, інших нормативно-правових, соціально-економічних, організаційно-управлінських засад з метою удосконалення туристичної діяльності та розвитку курортної діяльності; підвищення ефективності реалізації державної політики у сфері туризму і курортів, формування і впровадження ефективної моделі державного управління з метою узгодження та забезпечення захисту інтересів учасників туристичної та курортної діяльності; розроблення державної програми розвитку туризму і курортів; формування сприятливого для розвитку туризму і курортів податкового клімату; забезпечення розвитку міжнародного співробітництва у сфері туризму і курортів, формування позитивного туристичного та санаторно-курортного іміджу держави; посилення ролі громадських організацій в утвердженні принципів розвитку туризму і курортів;

- по-друге, завдання мікрорівня управління, наприклад, територіальних громад (розроблення місцевих програм розвитку туризму і курортів; формування туристичного і курортного простору з метою раціонального та ефективного використання туристичних, природних лікувальних та рекреаційних ресурсів шляхом створення та забезпечення функціонування зон розвитку туризму і курортів; розвиток туристичної та курортної інфраструктури; охорона і збереження природних об'єктів та екосистем на територіях, де розташовується більшість курортних і туристичних об'єктів; сприяння поліпшенню інвестиційного клімату у сфері туризму і курортів) чи суб'єктів господарювання (раціонального використання фінансових і матеріальних ресурсів у туристичній та курортній діяльності, забезпечення

ефективності та конкурентоспроможності курортної діяльності шляхом широкого впровадження новітніх технологій у лікувально-діагностичній роботі та реабілітації хворих, удосконалення матеріально-технічної бази, здійснення систематичного контролю за якістю послуг, що надаються; створення нових робочих місць, забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва у сфері туризму і курортів, розширення сфери зайнятості сільського населення у туристичній та курортній діяльності.

У 2013 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України було схвалено Концепцію Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року [16]. Основними причинами виникнення проблеми розвитку сфери туризму та курортів на той час були: відсутність скоординованих дій та системного підходу до розроблення та виконання державної, регіональних і місцевих програм розвитку туризму та курортів; недосконалість системи ведення статистичного обліку у сфері туризму та курортів, а також здійснення заходів, спрямованих на комплексне освоєння та розвиток туристичних ресурсів; відсутність планів комплексного розвитку природних курортних територій; недосконалість системи обліку та охорони лікувально-оздоровчих територій та інші.

З двох можливих варіантів розв'язання цих проблем у д було обрано, як оптимальний - розвиток туризму та курортів на умовах державно-приватного партнерства, забезпечення раціонального використання, охорони та відтворення туристичних ресурсів, детінізацію туристичної діяльності, збалансування державних та приватних інтересів у сфері туризму та курортів, збереження та ефективного використання природних територій курортів і природних лікувальних ресурсів, забезпечення доступності та прозорості інформації про туристичні ресурси і суб'єктів туристичної діяльності (альтернативний варіант - розвиток туризму та курортів шляхом саморегуляції у сфері туризму та курортів, який, на думку розробників, міг привести до значних втрат бюджетів усіх рівнів у зв'язку з нераціональним використанням туристичних ресурсів, поглиблення процесів «тонізації» туристичного ринку, формування негативного іміджу держави на міжнародному туристичному ринку, зниження якості надання туристичних послуг та рівня безпеки туристів. Однак в очікуваних результатах виконання Програми не зазначався курортний сектор.

У 2017 році розпорядженням Кабінету Міністрів України було схвалено нову Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, де серед стратегічних цілей визначено системне підвищення якості інфраструктури курортів та рекреаційних територій шляхом виконання комплексної програми поетапного вдосконалення

матеріально-технічної бази з використанням можливостей кластерних моделей, державно-приватного партнерства та соціального замовлення [17].

Розвиток рекреаційно-санаторних послуг в Україні характеризується, перш за все, показниками діяльності вітчизняного санаторно-курортного комплексу (табл. 1).

Таблиця 1

Показники діяльності санаторно-курортного комплексу України у 1995-2017 роках

Джерело: складено авторами за даними Державної служби статистики України

Показники	1995	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Кількість оздоровчих закладів, од.	3417	3245	3011	3012	2897	2154	1928	1863	1722	1695
Темпи зниження показника до базисного періоду, %	x	5,0	11,9	11,9	15,2	37,0	43,6	45,5	50,0	50,4
2. Загальна чисельність ліжок (місць), тис. од.	562	482	449	445	383	271	234	234	201	195
Темпи зниження показника до базисного періоду, %	x	14,2	20,1	20,8	31,9	51,7	58,4	58,4	64,2	65,3
3. Чисельність оздоровлених, тис. осіб	3515	3267	2987	2942	2904	1952	1610	1483	1508	1476
Темпи зниження показника до базисного періоду, %	x	7,1	15,0	16,3	17,4	44,4	54,2	57,8	57,1	58,0
4. Загальна кількість санаторіїв, од.	489	465	456	453	284	202	187	184	172	170
Темпи зниження показника до базисного періоду, %	x	4,9	6,7	7,4	41,9	58,7	61,8	62,4	64,8	65,2
5. Кількість дитячих санаторіїв, од.	199	173	168	167	161	132	117	111	107	106
Темпи зниження показника до базисного періоду, %	x	11,0	15,6	16,1	19,1	33,7	41,2	44,2	46,2	46,7
6. Кількість пансіонатів з лікуванням, од.	62	59	54	55	39	21	16	14	12	9
Темпи зниження показника до базисного періоду, %	x	4,8	12,9	11,3	37,1	66,1	74,2	77,4	80,6	85,5
7. Кількість санаторіїв-профілакторіїв, од.	517	291	234	224	185	147	118	79	63	56
Темпи зниження показника до базисного періоду, %	x	43,7	54,7	56,7	64,2	71,5	77,2	84,7	87,8	89,2

Аналіз приведених офіційних статистичних даних за останні роки свідчить про спад динаміки кількості санаторно-курортних закладів, що відображає сутнісні процеси та проблеми, визначені у названих програмах та планах розвитку туризму і курортів. У 2017 році загальна чисельність оздоровчих закладів знизилась при порівнянні з 1995 роком на 49,6%, тобто майже на половину, серед них санаторіїв – на 65,2%, зокрема дитячих санаторіїв - практично вдвічі (106 од. проти 199 од.).

При цьому важливо розрізняти дію об'єктивних та суб'єктивних причин. Так, перехід до ринкових умов господарювання супроводжується зміною відносин власності, формуванням системи приватної та колективної її форм, дією об'єктивних

закономірностей ринку – зміна функції держави (перехід від «патронату» по відношенню до територіальних громад та державних підприємств до надання їм функцій господарської самостійності), формуються ринкові взаємозв'язки у сфері лікувально-оздоровчого туризму, націленість бізнесу на економічну ефективність, формуються відносини конкуренції (ризиків банкруцтва). В цей час зароджується нова ринкова парадигма суб'єктивної поведінки усіх учасників ринку лікувально-оздоровчого туризму, а саме: самостійність у виборі сфери діяльності та виробничих програм, взяття ризиків на себе, потреба орієнтації на платоспроможний попит споживачів лікувально-оздоровчих послуг.

Висновки

Аналіз змісту приведених державних стратегій розвитку туризму та курортів приводить до висновку про відсутність чіткого визначення проблем та завдань щодо лікувально-оздоровчого туризму і, зокрема, до курортної сфери. Відсутній концептуальний підхід щодо перспектив розвитку санаторно-курортного комплексу країни Міністерства охорони здоров'я України, у чиему підпорядкування працюють санаторно-курортні заклади.

На наш погляд, досліджувані плани розвитку туризму та курортів мали також і методичні недоліки, зокрема: відсутність аналізу стартових потреб, ресурсних можливостей, напрямів та рівня конкуренції (оформлених у SWOT-аналіз), концептуальних підходів саме до розвитку курортних дестинацій у регіонах України та оціночних показників ефективності їх діяльності.

Етапи виконання стратегій та закінчення їх повинні супроводжуватись аналітичними висновками щодо відповідності фактично досягнутих і планових показників, чинників впливу на результати, висновків щодо їх ефективності.

На сьогоднішньому етапі розвитку ринку лікувально-оздоровчого туризму в Україні працює 45 курортів загальнодержавного та міжнародного і 13 курортів місцевого значення, де функціонує 544 санаторії та пансіонати з лікуванням загальною одноразовою чисельністю понад 150 тисяч

місць. Виділено також 265 територій, зарезервованих для організації зон лікування, відпочинку та туризму.

Суб'єкти лікувально-оздоровчого туризму функціонують у конкретних територіальних дестинаціях, які по суті є єдиним соціально-економічним утворенням зі специфічними територіальними ресурсами і на їх основі – можливостями та потребами, специфічними потребами та завданнями. Залежно від наявності лікувально-оздоровчих ресурсів (і перш за все природних) у областях буде різна частка курортної діяльності у галузевій структурі їх економік.

Більшість стратегій соціально-економічного розвитку територіальних громад є методологічно видержаними, тобто враховано наукові рекомендації щодо такого виду планування. Практично в усіх обласних територіальних громадах розробляються та затверджуються стратегії розвитку туризму та курортів, але вони також характеризуються недостатнім обґрунтуванням потреб, ресурсних можливостей, аналізом конкурентного середовища, загроз та переваг розвитку саме лікувально-оздоровчого туризму у територіальних громадах. Відсутній взаємозв'язок державних та територіальних стратегій розвитку туризму та курортів. Врахування перерахованих методичних недоліків у плануванні розвитку лікувально-оздоровчого туризму на державному рівні та у територіальних громадах дозволить отримати сумарний (синергетичний) ефект.

YUKHNOVSKA Y.O.1*, KUREDA N.M.2, PROCHAN A.O.3

1* Doctor of Economic Sciences, Head at the Department of Management and Tourism Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, E-mail: pk.khnnra@gmail.com ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1643-0825>

2 Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Assistant Professor at the Department of Management and Tourism Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, Ukraine, E-mail: pk.khnnra@gmail.com ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3993-0948>

3 Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Assistant Professor at the Department of Management and Tourism Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, Ukraine, E-mail: pk.khnnra@gmail.com ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5059-0382>

THE HEALTH TOURISM IN UKRAINE: GENESIS, PROBLEMS AND TASKS OF DEVELOPMENT PLANNING

Goal. Investigate changes in the development of health tourism in Ukraine and their reflection in plans for its development. **Method.** The method of studying and generalizing information, general systems theory and systems analysis were used for research. **Results.** The article examines the evolution of the planning mechanism for the development of health tourism in Ukraine, taking into account the peculiarities of its origin, formation and functioning in market conditions. The authors of the article analyze in chronological chronology the essence of conceptual approaches, problems and tasks of development of health tourism, which were laid down in the content of state and regional (territorial communities) plans for tourism and resorts. The position of the authors on the methodological improvement of the content of these plans and their relationship is substantiated. **Scientific novelty.** The stages of implementation of strategies for the development of health tourism, resorts (resort destinations) in the regions of Ukraine, the completion of which should be accompanied by analytical conclusions on the compliance of actual and planned indicators, factors influencing the results, conclusions on their effectiveness. **Practical significance.** Taking into account the identified methodological shortcomings in the study of planning the development of health tourism at the state level and in local communities will provide a total (synergy) effect.

Keywords. Health tourism, resources, planning methodology, tourism and resort development plans, strategy

REFERENCES

1. Vasilsev, K. (1991) To the 115th anniversary of the Odessa Balneological Society: Voprosy kurortologii, fizioterapii i lechebnoj fizicheskoy kul'tury, № 4, 69-80 (in Ukrainian).
2. Hejfic, A. (1934) All-Ukrainian Institute of Balneology and Balneology and its importance in the system of Odessa resorts: Odessa-Kurort: prirodno-klimaticheskie svojstva i osobennosti odesskih kurortov, medicinskij i lechebno-profilakticheskij profil', 15-16 (in Ukrainian).
3. Loboda, M. (2011) Founders and prominent figures of resorts of Ukraine. Kyiv, Deneb (in Ukrainian).
4. Trohimec' O., SHElemet'eva T. (2018) Strategic planning practice in the tourism development management system in Ukraine: Derzhava ta regioni, Seriya: Ekonomika ta pidpriemnictvo, № 4 (103) URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2018/4_2018/11.pdf
6. Mel'nik, N. (2014) Strategic planning of marketing activities of business entities of the tourist industry of Ukraine URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/dis_melnyk.pdf
7. Hirivs'kij I., Bernac'ka I. (2019) Methodological aspects of strategic planning in the context of united development territorial communities of Ukraine: Teoriya i metodika naukovih doslidzen' agrarna ekonomika, T. 12, № 3-4 URL: http://agrarianeconomy.kl.com.ua/agrarianeconomy/images/docs/ae_2019_12_3-4/2.pdf
8. Galachenko O. (2019) Regional development policy of sanator and resort services: disertaciya URL: https://ird.gov.ua/irdd/d20191018_a805_HalachenkoOO.pdf
9. Gumenyuk V. (2016) State regulation of the resort and recreational sphere: Kyiv, (in Ukrainian).
10. Law of Ukraine About resorts (2000) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2026-14#Text>
11. Law of Ukraine "On Local Self-Government in Ukraine" (2021) URL <https://vradiivska-gromada.gov.ua/zakon-ukraini-pro-misceve-samovryaduvannya-v-ukraini-13-22-56-20-01-2021/>
12. Collective means accommodation in Ukraine (1995-2017): Statistichnij zbirnik (in Ukrainian).
13. Methodical recommendations on the procedure for development, approval, implementation, monitoring and evaluation of the implementation of development strategies of territorial communities (2021) URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/10/metodychni-rekomendacziyi-shhodo-poryadku-rozroblennya-zatverdzhennya-realizacziyi-provedennya-monitoryngu-ta-ocziynyvannya-realizacziyi-strategij-rozvytku-terytorialnyh-gromad-1.pdf>
14. About approval of the Concept of development sanatorium industry (2003) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231-2003-%D1%80#Text>
15. On approval of the Development Strategy tourism and resorts (2008) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1088-2008-%D1%80#Text>
16. On approval of the Concept of the State target economic program for the development of public roads for 2013-2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2012-%D1%80#Text>
17. On approval of the Strategy for the development of tourism and resorts for the period up to 2026 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text>

Стаття надійшла до редакції: 09.06.2022
Received: 2022.06.09